

SKALA, DETERMINANTY, KIERUNKI I CHARAKTER MIGRACJI ZEWNĘTRZNYCH I WEWNĘTRZNYCH MŁODZIEŻY W POŁUDNIOWO-ZACHODNIEJ POLSCE – WYNIKI BADAŃ PILOTAŻOWYCH

ROMUALD JOŃCZY

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ALICJA DOLIŃSKA

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu

Wraz z umasowieniem kształcenia na poziomie wyższym i akcesją Polski do Unii Europejskiej nasiliły się migracje młodzieży, zwłaszcza z obszarów peryferyjnych do dużych ośrodków regionalnych oraz za granicę. Opracowanie zawiera fragment wyników badań przeprowadzonych w wybranych ośrodkach południowo-zachodniej Polski, wśród uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących, dotyczący preferowanych przez nich kierunków migracji edukacyjnych, jak również zamierzonych przez nich miejsc docelowego zamieszkania. Jak dowodzą uzyskane wyniki badań, większość ankietowanej młodzieży po zdanej maturze zamierza podjąć studia. Jednocześnie porównanie preferowanych ośrodków akademickich oraz zamierzonych miejsc docelowego zamieszkania wskazuje na definitywny, a nie *stricte* edukacyjny charakter deklarowanych migracji. Pozwala to sądzić, że drenaż edukacyjny młodzieży jest tym samym początkiem emigracji definitywnej, kierującej się głównie do dużych i postrzeganych jako atrakcyjne ośrodków regionalnych. Proces ten wiąże się z bardzo poważnymi konsekwencjami dla polityki regionalnej, fiskalnej, edukacyjnej i społecznej.

Słowa kluczowe: migracje młodzieży, migracje edukacyjne, migracje definitywne, drenaż mózgów, rynek pracy, edukacja

THE SCALE, DETERMINANTS, DIRECTIONS, AND THE CHARACTER
OF INTERNAL AND INTERNATIONAL MIGRATION OF YOUTH
FROM SOUTH-WEST POLAND – THE RESULTS OF A PILOT STUDY

With the massification of higher education and the Polish accession to the European Union, migration of young people has intensified, especially from remote areas to major regional centers and abroad. The study contains a fragment of the results of research conducted in selected centers of South-Western Poland, among students who were in their final year of secondary school, concerning their preferred educational migration destinations, as well as their intended eventual places of residence. As evidenced by the results of the research, most of the surveyed youth intend to study after their graduation. A comparison of preferred academic centers and the intended eventual places of residence shows that educational migration is not limited to serving the educational objective, but is also the final migration. This suggests that the educational drainage of young people is the first step to a definitive migration which is mainly directed towards large and seemingly attractive regional centers. This process is associated with very serious consequences for regional, fiscal, educational, and social policy.

Keywords: migration of youth, educational migration, definitive migration, brain drain, labor market, education

WSTĘP

Migracje pomaturalne, będące przedmiotem niniejszego opracowania, są – jak należy sądzić – rezultatem dwóch istotnych zmian w polskiej rzeczywistości gospodarczo-edukacyjnej. Jedną z nich jest prawie nieskrępowany od kilkunastu lat dostęp młodzieży do kształcenia na poziomie wyższym, skutkujący ogromną w ostatnim dziesięcioleciu liczbą absolwentów studiów¹ i nieuchronnym obniżeniem się poziomu kształcenia. Masowemu zwiększaniu się liczby absolwentów studiów nie towarzyszyło jednak (i nadal nie towarzyszy) adekwatne (liczbowo, strukturalnie, przestrzennie) zwiększenie się popytu na pracę, co skutkuje drenażem młodzieży do dużych ośrodków regionalnych lub za granicę, gdyż tam perspektywy znalezienia zatrudnienia zgodnego z kwalifikacjami i aspiracjami (duże miasta w Polsce) lub przynajmniej wysoko płatnego (zagranica) rysują się bardziej optymistycznie. Jednocześnie – i to stanowi drugą istotną zmianę – po wejściu Polski do Unii Europejskiej możliwy jest wyjazd za granicę w celu zamieszkania i/lub podjęcia pracy i/lub kontynuacji nauki. Dla mapy drenażu młodzieży istotny jest również fakt, że przyrost miejsc pracy wysoko

¹ Liczba ta w ostatnich kilkunastu latach była zbliżona do liczby urodzeń.

kwalfikowanej jest w Polsce przestrzennie nierównomierny i bardziej dotyczy dużych i/lub dobrze rozwijających się ośrodków, a mniej obszarów peryferyjnych i mniejszych miast, zwłaszcza takich, które w wyniku transformacji gospodarczej i restrukturyzacji utraciły swoje znaczenie gospodarcze (miasta przemysłowe) lub administracyjne (miasta powojewódzkie). Powoduje to, że obecnie powszechnie studiująca młodzież ma większe problemy ze znalezieniem pracy i dostrzeżeniem perspektyw rozwoju na obszarach peryferyjnych i w ośrodkach niemetropolitalnych, w związku z czym kieruje się do dużych ośrodków regionalnych.

Badania zaprezentowane w niniejszym opracowaniu są kontynuacją wcześniejszych analiz przeprowadzonych w województwie opolskim, których inicjatorem i koordynatorem był jeden z autorów² oraz badań prowadzonych w województwie dolnośląskim przez autorów i ich współpracowników³. Badania te wskazały m.in., że większość ankietowanych na Opolszczyźnie maturzystów podejmuje decyzje o studiach poza regionem – na ogół we Wrocławiu oraz że zamierzone miejsce studiów jest najczęściej zamierzonym miejscem docelowego zamieszkania lub przystankiem na drodze dalszych migracji – również tych poza granice kraju. Udział osób planujących po studiach powrót do obszaru pochodzenia był zdecydowanie mniejszościowy, a w przypadku szeregu badanych ośrodków nie przekraczał 20%. Podobne wyniki jak na Opolszczyźnie dały badania w innych, również niepolskich ośrodkach, co w sumie pozwoliło na sformułowanie tezy, że pomaturalne migracje młodzieży są masowe i w większości definitywne, a dotycząc stosunkowo nielicznych roczników⁴, stanowią bardzo istotny, być może nawet najistotniejszy czynnik wyludnienia obszarów peryferyjnych oraz mniejszych miast. Proces ten, mimo że masowy, dokonuje się niejako po cichu, bowiem skala i definitywny (a nie *stricte* edukacyjny) charakter tej migracji pozostają nie tylko poza pomiarem statystyki publicznej, ale i poza zainteresowaniem badaczy skupionych od ćwierćwiecza głównie na migracjach zagranicznych.

Analizy przeprowadzone na Opolszczyźnie skłoniły autorów do podjęcia szerszych badań dotyczących pomaturalnych migracji młodzieży, obejmujących

² Chodzi zwłaszcza o badania zawarte w pracy: R. Jończy, D. Rokita-Poskart, M. Tanas (2013), *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę*, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.

³ M. Grabowska, R. Jończy (red.) (2013), *Edukacyjny, zarobkowy i definitywny exodus młodzieży z obszarów peryferyjnych Dolnego Śląska i jego skutki dla zrównoważonego rozwoju regionalnego*, Wrocław oraz rozprawa doktorska Alicji Dolińskiej – *Rola czynników ekonomicznych w migracjach młodzieży z województwa dolnośląskiego*.

⁴ W drugiej połowie lat 90. liczby urodzeń w Polsce oscyływały wokół 400 tys. rocznie w porównaniu do prawie 700 tys. w pierwszej połowie lat 80.

docelowo południowo-zachodnią Polskę. Mimo że badania te nadal są w toku, autorzy zdecydowali się na zaprezentowanie ich fragmentów, odnoszących się do preferencji młodzieży z ośrodków już wprowadzonych do bazy danych, licząc na to, że przedstawione dane skłonią badaczy migracji do zainteresowania opisywanym procesem.

METODYKA BADAŃ

Zaprezentowane i omówione w niniejszym opracowaniu dane pochodzą z 27 ośrodków Polski południowo-zachodniej, z których 13 ulokowanych było w województwie dolnośląskim, 8 w opolskim, zaś 6 położone było w innych województwach (śląskie, lubuskie, łódzkie, wielkopolskie). Badaniu empirycznemu w wymienionych miastach poddano łącznie 3254 uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących, przyjmując, że pominięcie maturzystów z innych szkół (licea profilowane, technika) pozwoli uniknąć szeregu trudności interpretacyjnych i porównawczych. Kluczowe znaczenie w tym zakresie miał fakt, iż licea ogólnokształcące charakteryzują się względną jednorodnością, pozwalającą na porównania między poszczególnymi grupami respondentów pochodzących z różnych ośrodków i obszarów. Z kolei powszechność liceów ogólnokształcących powodowała, że w poszczególnych ośrodkach zawsze znajdowała się na tyle liczna grupa uczniów, że przeprowadzone mogły być badania o profilu ilościowym. Niemniej jednak, ze względów obiektywnych⁵ liczby badanych w poszczególnych ośrodkach znacznie się różniły, dlatego też, aby zachować poprawność w analizie porównawczej, stosowano jedynie porównanie udziałów, a nie liczb.

Do zebrania materiału empirycznego została zastosowana ilościowa metoda pozyskiwania danych. Wybrano technikę sondażu ankietowego. Materiałem wyjściowym do przygotowania narzędzia ankietyzacji był kwestionariusz zastosowany wcześniej przez Romualda Jończygo w badaniach dotyczących młodzieży z województwa opolskiego. Kwestionariusz ten został istotnie poprawiony i znacznie rozszerzony przez autorów opracowania, a następnie po przeprowadzonym pilotażu poddany dyskusji oraz modyfikacjom w ramach seminariów magisterskich i doktorskich zajmujących się przedmiotowym zjawiskiem, a prowadzonych we Wrocławiu, Opolu i Nysie. W rezultacie finalny i zastosowany

⁵ W mniejszych ośrodkach liczba licealistów ostatnich klas była niejednokrotnie tak mała, że badano wszystkich. Z kolei w większych i bardzo dużych miastach grupy licealistów wybierano kwotowo.

kwestionariusz składał się z 21 pytań i rozbudowanej metryczki. Zawarte w nim pytania dotyczyły m.in.:

- Zamierzeń maturzystów na najbliższą przyszłość,
- Planów edukacyjnych,
- Planów zawodowych,
- Zamierzeń co do miejsca przyszłego zamieszkania,
- Przyczyn i kierunków podejmowanej migracji,
- Szans na krajowym rynku pracy,
- Wymagań płacowych na krajowym i zagranicznym rynku pracy,
- Liczebności oraz struktury gospodarstw domowych,
- Skali i kierunków migracji zagranicznej członków gospodarstw domowych.

Badanie realizowane było w latach 2013–2015, w marcu i kwietniu. Czas realizacji ankiety był celowy, gdyż były to miesiące, w których maturzyści mieli już na ogół sprecyzowane plany na przyszłość i byli w stanie odpowiedzieć na pytania zawarte w kwestionariuszu, a dotyczące zamiarów po maturze.

Jak już wspomniano, w niniejszym opracowaniu zaprezentowany zostanie jedynie fragment wyników badań dotyczący tylko dwóch z ponad 20 analizowanych zagadnień. Fragmentem tym są odpowiedzi badanych dotyczące:

- zamierzonego miejsca studiów badanych maturzystów,
- zamierzonego miejsca przyszłego zamieszkania respondentów.

WYNIKI BADAŃ

Odpowiedzi na pierwsze z analizowanych pytań badawczych dotyczyły miejsca zamierzonych studiów deklarowanego przez ankietowanych maturzystów (wykres 1.). Pytanie to ma dość istotne znaczenie ze względu na dużą liczbę respondentów (ponad 95%) zamierzających po zdanej maturze podjąć studia.

Rezultaty badań potwierdzają przypuszczenia, że zdecydowanie dominującym kierunkiem migracji edukacyjnych młodzieży z obszarów południowo-zachodniej Polski jest Wrocław. Odpowiedzi ankietowanych pokazują, że 66,5% maturzystów spośród wszystkich badanych, którzy zamierzają podjąć edukację na wyższym poziomie, zamierza uczyć się właśnie w tym mieście. Warto zwrócić uwagę, że Wrocław jako preferowane miejsce studiów dominował nie tylko w przypadku wszystkich ośrodków województwa dolnośląskiego, ale również w większości badanych ośrodków położonych poza tym regionem. Charakterystyczne jest, że kierunek wrocławski jest bardzo silnie preferowany również w ościennych uniwersyteckich ośrodkach regionalnych (Zielona Góra, Opole) oraz miastach

położonych bliżej innych dużych aglomeracji (Racibórz, Radomsko)⁶. Ośrodkiem silnie przyciągającym maturzystów jest również Poznań, szczególnie często wskazywany przez maturzystów z nieodległych od niego: Rawicza (70,4%), Zielonej Góry (32,0%), Leszna (27,0%) oraz z Głogowa (17,0%).

Odpowiedzi badanych sugerują również, że mniejsze ośrodki uniwersyteckie nie działają tak silnie jak duże, ale także wskazują, że nie wszystkie duże ośrodki (Łódź, konurbacja górnośląska) działają jednakowo silnie na młodzież regionów, których są centrami. Z kolei odpływ młodzieży z mniejszego – choć uniwersyteckiego i regionalnego – ośrodka do dużych centrów regionalnych jest charakterystyczny zwłaszcza dla Zielonej Góry⁷ (większe są tam udziały badanych zamierzających studiować zarówno we Wrocławiu, jak i w Poznaniu niż badanych zamierzających studiować w Zielonej Górze), choć częściowo również dla Opola. Niezależnie od tego badanie potwierdza formułowane już wcześniej wnioski⁸, że Opole oddziałuje bardzo słabo na graniczące z województwem dolnośląskim ośrodki lokalne (Grodków, Brzeg), z których ponad 4/5 badanych deklaruje zamiar podjęcia studiów we Wrocławiu. Warto dodać, że silny drenaż młodzieży do Wrocławia cechuje również respondentów z innych miast – porównywalnych wielkością do Opola i Zielonej Góry – będących miastami powojewódzkimi. Chodzi o Jelenią Górę, Legnicę, Leszno, z których drenaż jest bardzo silny, mimo że stanowią one ośrodki akademickie.

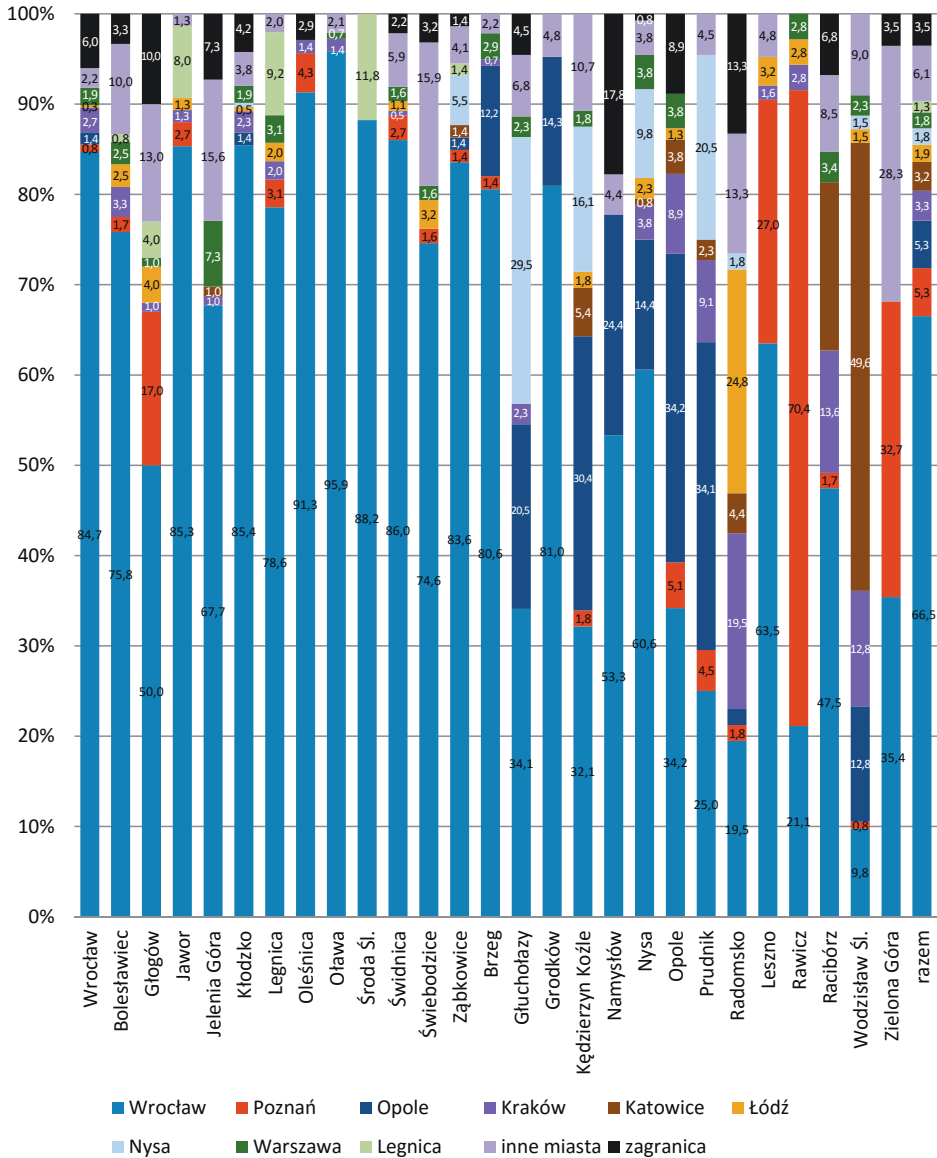
⁶ Co ciekawe duże udziały maturzystów zamierzających studiować we Wrocławiu odnotowano również w miastach bardziej oddalonych od Wrocławia niż prezentowane: m.in. duże udziały osób zamierzających studiować we Wrocławiu odnotowano w Bydgoszczy i Radomiu.

⁷ Wyniki badań z Zielonej Góry należy traktować z pewnym dystansem, bowiem pochodziły one jedynie z dwóch liceów ogólnokształcących (ogółem 140 ankietowanych), co trudno uznać za miarodajne dla miasta tej wielkości. Niemniej jednak prezentowana w niniejszym opracowaniu tendencja do opuszczania regionu przez mieszkańców większych miast przedstawiała się podobnie w również badanym, a tu nie prezentowanym Gorzowie Wlkp., gdzie zaledwie 1 spośród 106 ankietowanych deklaruował zamiar podjęcia studiów na Uniwersytecie Zielonogórskim. Podobnie małe zainteresowanie studiami w Zielonej Górze cechowało maturzystów ze Wschowej, choć w tym przypadku decydująca była prawdopodobnie nie tylko subiektywnie postrzegana słabość ośrodka zielonogórskiego, ale i odległość.

⁸ R. Jończy, D. Rokita-Poskart, M. Tanas (2013), *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę*, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.

Wykres 1.

Deklarowane miasta zamierzonych studiów respondentów
z podziałem na poszczególne badane miasta (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Niektóre z zaobserwowanych prawidłowości są wyraźniej widoczne po połączeniu odpowiedzi badanych pochodzących z Wrocławia, innych ośrodków woj. dolnośląskiego, ośrodków województwa opolskiego i innych pojedynczych ośrodków (patrz: wykres 2.). Z zestawienia tego i poprzedniego wynikają dwa ważne wnioski. Po pierwsze Wrocław jest ośrodkiem przyciągającym na studia ogromną większość ludności nie tylko z obecnego województwa dolnośląskiego, ale z całego historycznego Śląska (Zielona Góra, Leszno⁹, Opole, Racibórz). Jednocześnie zauważalna jest silna skłonność młodzieży do tego, aby studia kontynuować w ośrodku zdecydowanie większym od miasta, w którym uczęszczała ona do szkoły średniej. Stąd duże udziały badanych pochodzących z Legnicy, Jeleniej Góry, Zielonej Góry, Opola, Leszna zamierzających studiować w stolicy Dolnego Śląska i stąd też relatywnie duże udziały mieszkańców wsi i małych miast skłonnych studiować w Opolu, Zielonej Górze, Jeleniej Górze, Legnicy, Głogowie czy Lesznie¹⁰. Prawidłowość ta nie dotyczy tylko samego Wrocławia, choć większy w tym mieście (niż w innych ośrodkach województwa dolnośląskiego) udział zamierzających studiować za granicą też wpisuje się w tę prawidłowość.

Pełniejszy obraz nie tylko kierunków, ale także rzeczywistej zamierzonej formy migracji maturzystów dostarcza kolejne zestawienie – zamieszczone na wykresie 3. – prezentujące odpowiedzi badanych dotyczące przyszłego /docelowego miejsca zamieszkania po ukończeniu nauki i podjęciu pracy. Odpowiedzi na to pytanie badani udzielali, wybierając jeden z zaproponowanych wariantów: „Miejscowość dotychczasowego zamieszkania”, „Miasto poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie”, „Wieś poza miejscem zamieszkania, ale w tym samym województwie”, „Miasto w innym województwie”, „Wieś w innym województwie”, „Za granicą”.

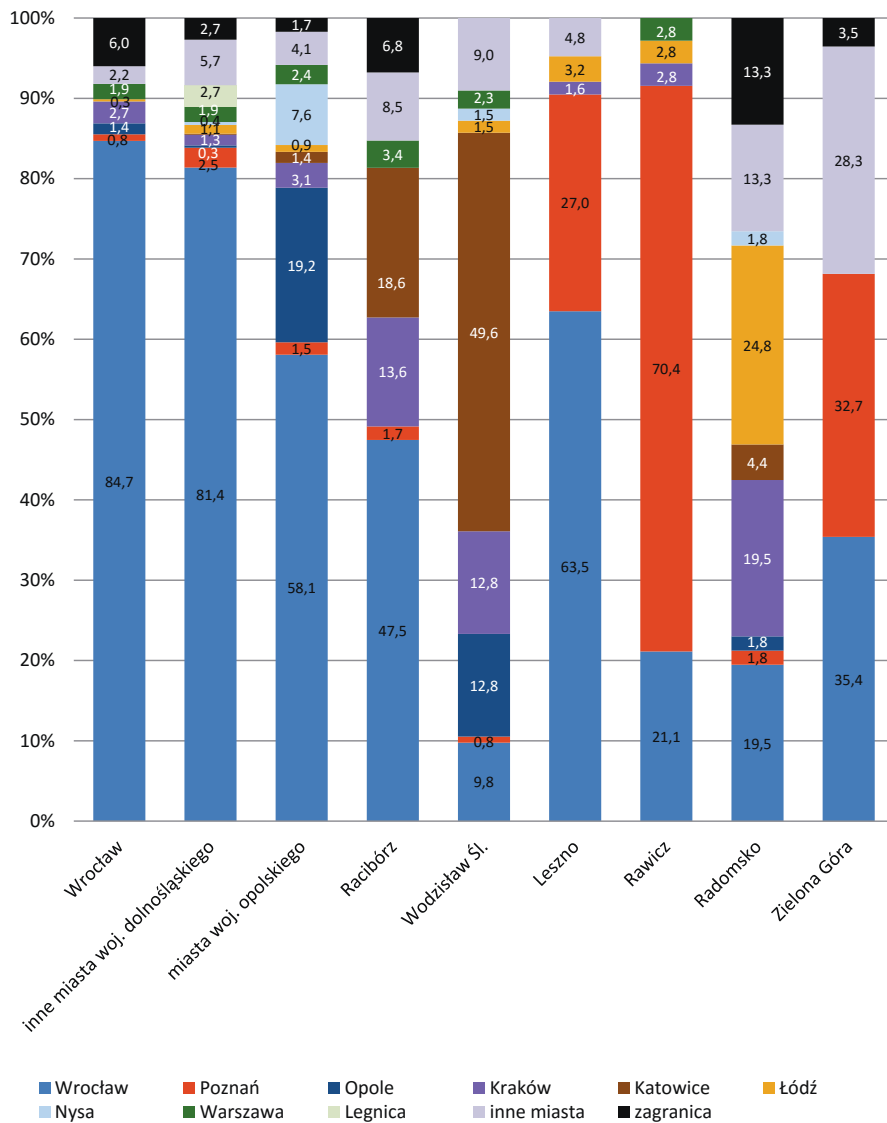
Jak wskazała analiza uzyskanych odpowiedzi, spośród całej badanej grupy maturzystów tylko 37,7% zamierza w przyszłości mieszkać w dotychczasowym miejscu zamieszkania, a ponad 60% ankietowanych planuje jego opuszczenie. Dokładniejszej wiedzy o preferencjach badanych dostarczają wyniki z poszczególnych ośrodków. Jak się okazuje, największe udziały respondentów deklarujących zamiar zamieszkania na stałe w miejscu dotychczasowego zamieszkania wystąpiły w przypadku maturzystów z Wrocławia (68,9%), Oleśnicy (54,4%), Wodzisławia Śląskiego (54,0%) oraz Opola (45,1%). Z kolei najmniejsze udziały osób deklarujących chęć perspektywicznego pozostania w miejscu dotychczasowego zamieszkania odnotowano w Zielonej Górze (6,6%), Rawiczu (17,8%), Grodkowie (20,0%), Głogowie (20,8%).

⁹ Zazwyczaj Leszno nie jest włączane do terytorium Dolnego i Górnego Śląska, niemniej jednak włączono je do badanej grupy ze względu na lokalizację w pobliżu Wrocławia i powojewódzki status miasta.

¹⁰ Ten ostatni wniosek potwierdza nieprezentowane tutaj zestawienie wyników badań w podziale na osoby pochodzące z jednostek osadniczych różnej wielkości.

Wykres 2.

Deklarowane miasta zamierzonych studiów młodzieży objętej badaniem
z podziałem na poszczególne badane ośrodki (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Warto zwrócić uwagę, że w niektórych miastach najliczniejsze były grupy osób (w niektórych miastach nawet ponad połowa respondentów) mających zamiar opuścić miejsce dotychczasowego zamieszkania, ale planujących w przyszłości osiedlenie się na obszarze województwa, które obecnie zamieszkują. Dotyczyło to głównie badanych z Legnicy (59,0%), Jawora (58,8%), Rawicza (52,1%), Środy Śląskiej (48,2%), Kłodzka (48,1%), Ząbkowic (44,6%), Bolesławca (43,3%) i Świdnicy (42,7%). Biorąc pod uwagę nieprezentowane tu wyniki odpowiedzi precyzujące zamierzone miejsce zamieszkania (położone w województwie, ale poza obszarem zamieszkania), należy dodać, że przytłaczająca większość badanych miała na myśli Wrocław. W przypadku prawie wszystkich badanych ośrodków województwa dolnośląskiego liczba ankietowanych zamierzająca docelowo mieszkać we Wrocławiu była zbliżona, a niejednokrotnie znacznie większa niż liczba badanych zamierzających pozostać w miejscu zamieszkania.

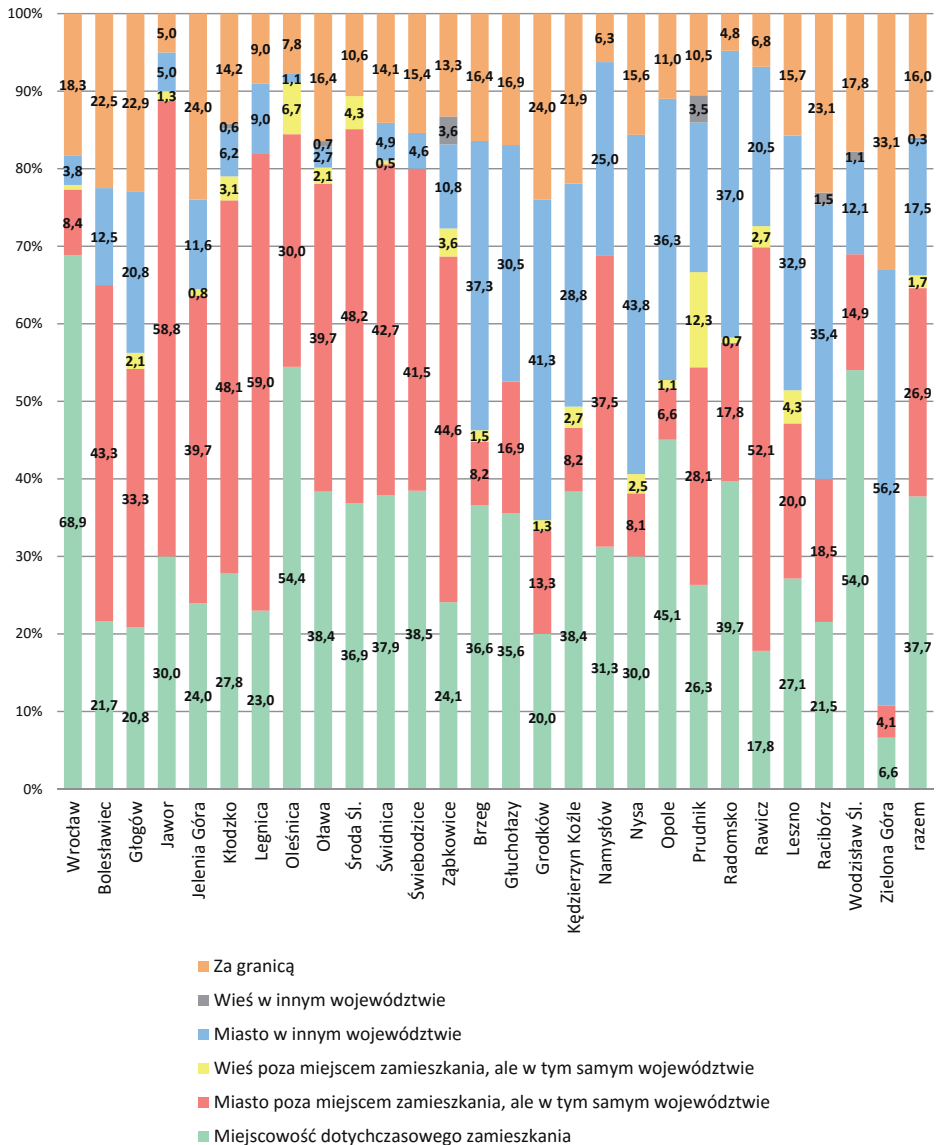
Podobnie należy interpretować odpowiedzi większości badanych zamieszkujących poza województwem dolnośląskim, a deklarujących, że w przyszłości będą mieszkać w mieście położonym poza obecnie zamieszkiwanym województwem. Charakterystyczne, że takiej odpowiedzi najliczniej udzielali respondenci spoza województwa dolnośląskiego pochodzący: z Zielonej Góry (56,2%), Nysy (43,8%), Grodkowa (41,3%), ale również z Brzegu (37,3%), Radomska (37,0%), Opola (36,3%), Raciborza (35,4%) oraz Głuchołaz (30,5%), Kędzierzyna-Koźła (28,8%), Rawicza (20,5%) i Prudnika (19,3%). Również w przypadku wymienionych ośrodków każdorazowo większość, a na ogół ok. 2/3 badanych miała na myśli Wrocław.

Z kolei udziały badanych deklarujących zamiar zamieszkania na stałe poza Polską były bardziej zróżnicowane, choć należy zauważyć, że przodowali w tym zakresie badani reprezentujący raczej większe miasta. Największy udział zamierzających wyemigrować za granicę cechował Zieloną Górę (33,1%), następnie Jelenią Górę (24,0%), Grodków (24,0%), Racibórz (23,1%), Głogów (22,9%), Bolesławiec (22,5%) i Kędzierzyn-Koźle (21,9%). Ponadprzeciętny udział osób planujących na stałe zamieszkać poza granicami kraju cechował również Wrocław (18,3%), Wodzisław Śląski (17,8%), Głuchołazy (16,9%) i Brzeg (16,4%). W uproszczeniu można tym samym stwierdzić, że natężenie drenażu młodzieży do Wrocławia obrazuje na poniższym wykresie (3) po lewej stronie (od Bolesławca do Ząbkowic) kolor czerwony, zaś po prawej – kolor niebieski.

Opisywane preferencje przedstawiono również, analogicznie do wykresu 2., w przekroju badanych pochodzących z grup wyodrębnionych jako: Wrocław, inne miasta województwa dolnośląskiego, miasta województwa opolskiego i pozostałe miasta z innych województwa – patrz wykres 4.

Wykres 3.

Ziarni respondents dotyczące przyszłego miejsca stałego zamieszkania z podziałem na poszczególne badane miasta (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

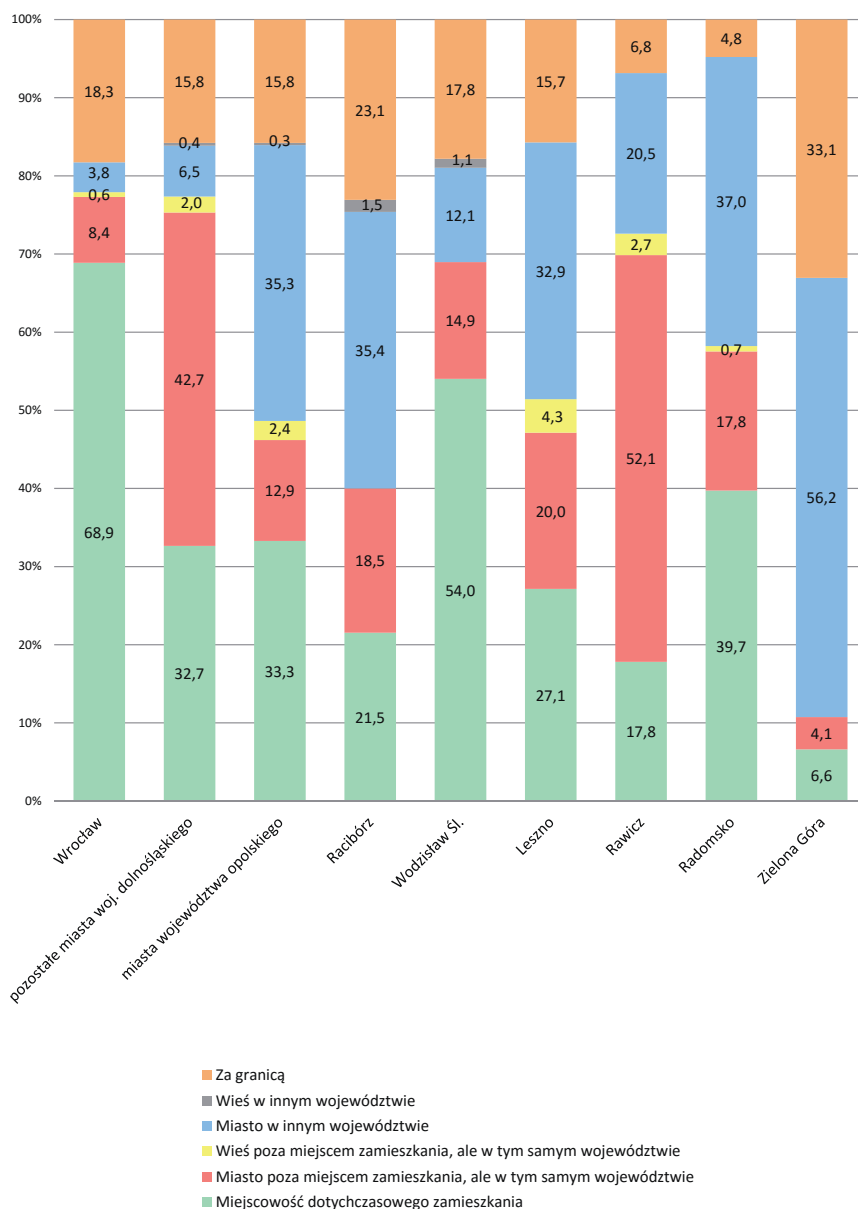
Charakterystyczne jest, że badani z Wrocławia wyróżniają się nie tylko największą skłonnością do pozostania w miejscu zamieszkania, ale również relatywnie większą (niż przeciętna w województwach dolnośląskim i opolskim) skłonnością do emigracji zagranicznej. Trudno jednak stwierdzić, czy ta druga cecha jest rezultatem wypychania wrocławian przez masowo napływającą ludność z mniejszych ośrodków i obszarów peryferyjnych, nie tylko z województwa dolnośląskiego, ale i z innych województw, co w efekcie prowadzi do zatłoczenia wrocławskiego rynku pracy. Być może istotne znaczenie dla ponadprzeciętnej zagranicznej emigracji wrocławian ma to, że po ukończeniu szkoły średniej we Wrocławiu szukają sobie miejsca w nowej – ich zdaniem szerszej – przestrzeni, którą w ich przypadku jest zagranica. Pełni ona w tym przypadku rolę nowej przestrzeni szans, podobnie jak dla mieszkańca wsi lub małego miasta Opole czy Leszno, a dla mieszkańca Opola czy Leszna – Wrocław. Trudno – biorąc pod uwagę obecną rangę i rozwój ośrodka wrocławskiego – aby dla wrocławianina tą szerszą przestrzenią było inne duże miasto w Polsce¹¹.

Warto też zwrócić uwagę, że spośród zaprezentowanych ośrodków tylko w przypadku Wrocławia zbadane preferencje migracyjne maturzystów pozwalają pozytywnie oceniać perspektywy demograficzne tego ośrodka (niezależnie od imigracji wewnętrznej). W przypadku pozostałych ośrodków sytuacja przedstawia się bardzo niepokojąco – w przypadku miast reprezentujących województwo dolnośląskie (poza Wrocławiem) w miejscu zamieszkania zamierza pozostać mniej niż co trzeci z badanych. W przypadku ośrodków reprezentujących województwo opolskie sytuacja przedstawia się jeszcze gorzej – wprawdzie udział zamierzających pozostać w dotychczasowym miejscu zamieszkania jest podobny jak w dolnośląskim (bez Wrocławia) – jednak drenaż młodzieży nie dokonuje się w układzie peryferie – centrum regionu (jak w dolnośląskim), lecz raczej poza region, bo ponad połowa badanych z Opolszczyzny zamierza w przyszłości mieszkać poza swoim regionem (głównie we Wrocławiu). Podobnie lub gorzej jest w innych badanych ośrodkach z województw bez silnego centrum regionalnego.

¹¹ Dokładniejsza analiza cech badanych wrocławian zamierzających wyjechać za granicę dowiodła, że oba te względy mają duże znaczenie. Okazało się bowiem, że część zamierzających wyjechać, cechująca się słabszymi wynikami w nauce i pesymistyczną oceną szans na rynku pracy, zamierza wyjechać za granicę od razu po maturze i podjąć tam pracę, z kolei inna część badanych, cechujących się bardzo wysokimi średnimi ocen, zamierza tam wyjechać na studia i definitywnie tam pozostać. Niemniej jednak należy podkreślić, że udziały badanych zamierzających definitywnie zamieszkać za granicą były we Wrocławiu wyższe niż przeciętna dla dolnośląskiego, w każdej z 6 badanych szkół oscylując między 16% a 23%.

Wykres 4.

Ziarni respondents dotyczące przyszłego miejsca stałego zamieszkania z podziałem na poszczególne badane ośrodki (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Mimo że zaprezentowane dane mają charakter raczej fragmentaryczny niż reprezentacyjny, to w połączeniu z opublikowanymi¹² i nieopublikowanymi danymi autorów pozwalają na sformułowanie przynajmniej kilku wniosków i tez dotyczących masowych migracji pomaturalnych.

Po pierwsze nie ulega wątpliwości, że zarysowane migracje młodzieży są masowe i mają charakter aspiracyjno-ekonomiczny. Bezpośrednią przyczyną ich dużej skali są aspiracje, rozbudzone przez możliwość studiów i proces integracji europejskiej, i jednoczesny nieadekwatny rozwój strukturalny rynków pracy na obszarach niemetropolitalnych.

Po drugie zasygnalizowany proces jest jednokierunkowy, tzn. dokonuje się prawie zawsze w kierunku dużego centrum regionalnego. Na badanym obszarze Polski południowo-zachodniej najsilniejszym ośrodkiem, zasysającym młodzież nie tylko z województwa dolnośląskiego, ale również z większości sąsiadujących z nim obszarów, jest Wrocław. Silnie oddziałującymi ośrodkami są również Poznań (regionalnie) i Kraków, pojawiający się wprawdzie nieczęsto, ale regularnie w preferencjach uczniów prawie każdej szkoły. Z kolei relatywnie słabo zdają się oddziaływać Łódź, Zielona Góra, Częstochowa i ośrodki konurbacji górnośląskiej. Stosunkowo słabe na obszarze Polski południowo-zachodniej jest też oddziaływanie Warszawy.

Po trzecie proces drenażu młodzieży w podobnym stopniu dotyczy zarówno obszarów wiejskich, jak i dużych miast powiatowych oraz ośrodków powojewódzkich i niektórych ośrodków regionalnych (zwłaszcza Zielonej Góry). Niemniej jednak badania pozwalają sądzić, że odpływ młodzieży z niektórych mniejszych ośrodków, takich jak Opole, Legnica, w mniejszym stopniu Zielona Góra, Jelenia Góra, Leszno, jest częściowo substytuowany napływem młodzieży z jeszcze mniejszych miast i wsi. Przemieszczaniu się ludności towarzyszy bowiem pewna prawidłowość – o ile dla znacznej części mieszkańców wsi i małych miast wystarczająco atrakcyjnym miejscem studiów są mniejsze ośrodki akademickie, o tyle w przypadku mieszkańców miast powiatowych i powojewódzkich zdecydowanie preferowane są duże ośrodki regionalne, zaś w przypadku młodzieży z tych właśnie ośrodków częściej wybierana jest zagranica.

¹² R. Jończy, D. Rokita-Poskart, M. Tanas (2013), *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę*, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski; M. Grabowska, R. Jończy (red.) (2013), *Edukacyjny, zarobkowy i definitywny exodus młodzieży z obszarów peryferyjnych Dolnego Śląska i jego skutki dla zrównoważonego rozwoju regionalnego*, Wrocław.

Po czwarte – i to stanowi najważniejszy wniosek badawczy – okazuje się, że migracja zainicjowana po maturze ma w zdecydowanej większości przypadków charakter emigracji definitywnej, ponieważ większość młodzieży nie zamierza powrócić do miejsca swojego pochodzenia, traktując studia nie jako cel migracji, ale jako jej pierwszy etap. Charakterystyczne jest też, że miasto zamierzonych studiów ma dla maturzystów najczęściej większe znaczenie niż rodzaj i kierunek samych studiów. Niepokojące jest też – zwłaszcza w kontekście dominującego finansowania studiów przez państwo – że znaczna część badanych już przed podjęciem studiów nie przewiduje późniejszej pracy w zakresie wybranego zawodu.

Piąty wniosek musi dotyczyć konsekwencji zarysowanego zjawiska. Biorąc pod uwagę malejącą liczebność roczników maturalnych oraz deklaracje badanych dotyczące zamierzonej migracji (jej rodzaju i kierunku), należy się spodziewać, że skala migracji nie tylko zewnętrznych, ale przede wszystkim wewnętrznych spowoduje wyludnienie większości obszaru południowo-zachodniej Polski na rzecz głównie aglomeracji wrocławskiej. Wiele przy tym wskazuje, że badany obszar Polski nie jest pod tym względem wyjątkowy, a podobne tendencje, być może nawet silniejsze, dotyczą innych jej obszarów, zwłaszcza Polski wschodniej. Zakładając, że opisywany proces dokonuje się od około dekady i będzie kontynuowany, a nie będą mu towarzyszyć odpowiednie zmiany w zakresie polityki regionalnej (na szczeblu kraju), fiskalnej (sposób finansowania samorządów terytorialnych), edukacyjnej i społecznej, należy sądzić, że doprowadzi on do stanu zapaści demograficzno-społecznej i gospodarczej na większości obszaru południowo-zachodniej Polski.

Nie ulega wątpliwości, że zarysowany proces wymaga przeorientowania działań w sferze edukacji i rynku pracy. Nie chodzi w tym przypadku wyłącznie o problem dalszej nadprodukcji absolwentów studiów, zwłaszcza nadprodukcji strukturalnej, i to finansowanej ze środków publicznych, choć kwestia ta powinna być rozważona. Ważny z praktycznego punktu widzenia jest też fakt, że możliwości oddziaływania na wyjeżdżającą młodzież generalnie się urywają bądź przynajmniej znacznie ograniczają już w momencie podjęcia przez nią studiów poza obszarem pochodzenia, a w zasadzie nawet jeszcze wcześniej – już w momencie wyboru studiów przez absolwentów szkół średnich.